

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

2. תוספות מסכת שבת דף כא עמוד ב

והמהדרין מן המהדרין - נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכן יש בני אדם בבית.

3. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרעא סעיף ג

כמה נרות מדליק כך שנינו בשבת [כ"א]: מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד מבני הבית והמהדרין מן המהדרין יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך ופירשו רבותינו בעלי התוס' [ד"ה והמהדרין] דהמהדרין מן המהדרין לא ס"ל כהמהדרין להדליק לכל אחד נר אחד דא"כ כיון דטעמיהו שהרואה בהנרות יהיה יודע מזה כמה ימים יש בחנוכה ואם ידליק נרות לפי מספר בני אדם שבבית עדיין לא יתוודע לו כמה ימים עתה ולדוגמא כשיראה ד' נרות יכול להיות שבכאן איש אחד והוי יום רביעי של חנוכה ואולי יש בכאן שני אנשים והוי יום שני או ד' אנשים והוי יום ראשון ולכן לא היו מדליקין רק נר אחד לכל בני הבית ובשניה שני נרות וכו':

4. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה א

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד א בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד.

הלכה ב

כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות.

הלכה ג

מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד.

5. בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשונה נר אחד ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם שמנה ואפילו בני בית הרבה אינם עושים יותר דעתם כדעת התוספות דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין:

6. שו"ת אור לציון חלק ד - הערות פרק מב - סדר ההדלקה הערה א

ונראה שמחלוקת הרמב"ם והתוס' תלויה בגדר פירסומי ניסא שיש למהדרין, שלתוס' עיקרו לבני רשות הרבים, כדי שידעו שנתגדל הנס בכל יום, (וראה עוד בתוס' בשבת כ"ד ע"א ד"ה מהו), ולכן אם רוצים לעשות את ההידור של מספר הימים, אי אפשר לעשות ההידור כמספר אנשי הבית, שאז לא יהיה ניכר הידור זה, שיאמרו כך יש בני אדם בבית, אבל לדעת הרמב"ם, אף שבעיקר המצוה יש תקנה להודיע ולפרסם את הנס, ועל כן תיקנו להניח בפתחי הבתים, וכמ"ש שם בפרק ג' הלכה ג', שמדליקים נרות בפתחי הבתים להראות ולגלות

הנס, מכל מקום התוספת שמוסיפים המהדרין אינה להראות לבני רה"ר את הנס של אותו יום וכמה ימים עברו, אלא להרבות שמחה והודיה לקב"ה על הניסים שעשה, והיא לו ולבני ביתו, והרי הוא שמח ומודה לקב"ה, שאלמלא היה עושה נס והיו האויבים גוברים ח"ו לא היו אותן נפשות בעולם, ועל כן מדליק כמספר הנפשות. והמהדרין מן המהדרין מוסיפים על זה היכר לבני הבית שבכל יום גדל הנס, ולכן מוסיפים והולכים במספר הנרות. ועל כן אף שאין לבני רה"ר היכר במספר הימים, אין בכך כלום.

7. שולחן ערוך אורח חיים סימן תרעא סעיף ב

כמה נרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. הגה: (ט) ו"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט; ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).

8. ט"ז אורח חיים סימן תרעא ס"א

ובכאן יש חידוש במנהג שהספרדים נוהגין כתוס' כמ"ש [ב"י] והאשכנזים כרמב"ם וזה לא מצינו בשאר מקומות:

9. שו"ת אור לציון חלק ד - הערות פרק מב - סדר ההדלקה הערה א

אולם באמת אין לומר שהספרדים כאן נטו מפסק הרמב"ם, וגם אין לומר שהאשכנזים נוהגים לגמרי כשיטת הרמב"ם. שהרי הרמב"ם לאחר שכתב דין מהדרין כתב שם בהלכה ג', מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד. הרי שאף שהרמב"ם סובר שהמהדרין מן המהדרין מוסיפים בכל יום כמספר אנשי הבית, מכל מקום מעיד שאין המנהג כן, וא"כ המנהג שנהגו בני ספרד יסודו בהררי קודש, שכן כתב הרמב"ם שכן הוא המנהג. וא"כ הספרדים נוהגים כפי המנהג הקדום שכתב הרמב"ם. ואפשר שאף מרן למד בדברי הגמ' כפי שלמד הרמב"ם, ואף על פי כן כתב שלמעשה יש לנהוג כפי המנהג הפשוט אצל בני ספרד.

10. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרעא סעיף ז

אמנם גם בלא זה דברי התוס' אין מובנים במה שאמרו דאם נדליק כפי מספר בני הבית לא יהיה היכר שהרי נוכל להדליק כמספר בני הבית ויהיה היכר והיינו שכל אחד מבני הבית ידליק במקום מיוחד כמו שאנו עושים ואז הרואה יהיה לו היכר כמה ימים יצא מחנוכה אמנם גם זה אתי שפיר דהא מעיקר הדין מדליקין בפתח הסמוך לרה"ר ומצד שמאל ובטפח הסמוך לפתח כמו שיתבאר וא"כ בהכרח שכולן במקום אחד וליכא הכירא והנה לא בכל המקומות מדליקין בפתח הסמוך לרה"ר כמו שיתבאר וכמו אצלינו שלא ידענו מזה ומדליקין בבית ובכה"ג גם התוס' מודים שיש לעשות כרמב"ם וכל אחד ידליק במקום בפ"ע ויהיה גם היכר וע' בסעיף ט"ו: ולפ"ז א"ש הכל דהתוס' כתבו זה לפי דין הגמ' שהיו מדליקין על פתח רה"ר וכן היו בני ספרד עושין והרמב"ם או דמיירי כשמדליק בביתו או דאף לפי דינא דגמ' יכול לברור כרצונו כיון דבשניהם יש מעלה וחסרון ולכן לא גער בהם הרמב"ם בבני ספרד והנה רבינו הב"י בסעיף ב' פסק כהתוס' שזהו מנהג ספרד וגם המגיד משנה כתב שכן היה מנהגם ורבינו הרמ"א כתב כהרמב"ם וז"ל ו"א דכל אחד מבני הבית ידליק וכן המנהג פשוט ויזהרו ליתן נרותיו כל אחד ואחד במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין עכ"ל וזהו כהרמב"ם ודקדק מפורש שכל אחד יתן במקום מיוחד דאנחנו מדליקין בבית ובכה"ג גם התוס' מודים ונמצא דלא פליגי לדינא אלא שנשתנה לפי מצב מקום ההדלקה [ונבזה נסתלקה תמיהת הט"ז סק"א דלא מצינו שהאשכנזים ינהגו כהרמב"ם והספרדים כתוס' וכל זה מבואר בכנסת יחזקאל סי' י"ז וגם הגר"א סק"ה רמ"ז לה וכן עיקר ודו"ק]:

ונראה לפי עניות דעתי בתחילה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקה של בעל הבית אז לא נמצא שום אשה שתיהיה מהמהדרין כי אין כבודה לצאת בחוץ ברשות הרבים לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים, נהי אם אין האיש בביתו ועליה מוטל מצות הדלקה על כרחא תצא לחוץ להדליק מכל מקום אם יש כאן זכר המדליק אין מן החסידות שתחמיר על עצמה ותביא עצמה לידי חשדא, והשתא אע"ג שכולם מדליקין בפנים מכל מקום מנהג הראשון לא זז ממקומו.

16. שו"ת האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן שפ

שאלה: אם הדליק בליל ראשונה ב' נרות אם יצא או לא. תשובה. נ"ל דיצא דתוספת על הדבר אינו מזיק בכה"ג כמ"ש הרמ"א או"ח בס"י רס"ג דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות עיי"ש וה"ה בזה ודוק:

17. שערי תשובה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרעא סעיף ב

[ג] המנהג - וע' בכנסת יחזקאל סי' י"ז ששם המנהג הספרדים שרק בעה"ב הוסיף והולך וכתב שאם אשכנזי דר בבית אצל ספרדי אינו יכול למחות בידו האשכנזי הדר שם מלהדליק בביתו ואין בזה משום לא תתגודדו כו' ע' שם מלתא בטעמא:

18. שו"ת אור לציון חלק ד - הערות פרק מב - סדר ההדלקה הערה א

ואגב יש להעיר, למה השמיט מן את עיקר הדין שדי בנר אחד בכל יום, וכתב רק דין המהדרין, שמוסיף והולך, דלכאורה היה צריך לכתוב שדי בנר אחד בכל לילה, ומי שרוצה להדר יוסיף כל לילה נר אחד. ונראה שכוונת מן לומר, שאחר שהביא הרמב"ם שכן המנהג, אין אדם יכול לומר איני רוצה להיות מהמהדרין, שאין לו לשנות מן המנהג. אלא אם כן הוא עני שאין לו יותר מנר אחד, שאז יכול לסמוך על עיקר הדין, (וראה גם במ"ב ס"ק ג'), אבל בחינם אין לו לשנות מן המנהג. (וראה גם בפרמ"ג שם במשב"ז סוס"ק א' ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה אות ט' ס"ק ד', ע"ש).

(ובדרך דרש יש לומר, שהרי מיסודות ימי החנוכה הוא ענין החינוך, דחנוכה הוא גם לשון חינוך, ובא מן השו"ע להשמיענו שבעניני חינוך הבנים אין די בלצאת ידי חובה כפי עיקר הדין, אלא צריך להשתדל ולהדר כמה שאפשר בחינוכם והדרכתם).

19. תשובות והנהגות כרך ג סימן ריט

ונראה לבאר דעת הרמ"א שעליו אנו סומכין, שכתב שכל אחד מדליק וע"ש שמצויין המקור, רמב"ם, ותמוה שהרי גם לרמב"ם מיד כשבעה"ב מדליק כולם יצאו, והרמב"ם מיירי רק באופן שהמדליק מוסיף, ובספר "גליא מסכת" תמה על מנהגו שכל אחד מדליק אף לאחר שיצא ע"י בעה"ב והיאך יברך על ההידור גרידא שזהו ברכה לבטלה.

אמנם האמת נראה, שהרמ"א קאי לדין שמדליקין בפנים, כמבואר בדברי הדרכי יוסף סי' תרע"א, וע"כ נשתנה לגמרי צורת המצוה, ודוקא לפנים שהדליקו על פתח הבית היה חיובו בבית על בעה"ב, וכשהודלק הנ"ח על פתח הבית, יצאו כבר בני הבית מצותם מדינא, ואינו אלא הידור, ששייך רק בבעה"ב כשמוסיף וכמ"ש לעיל, אבל היום שמדליקין בפנים ולהיכר לבני הבית, אין הגדר לפטור חיוב הבית, אלא כל אחד חייב להדליק, ולכן לא יצאו ממילא, וזהו שכתב הרמ"א שהיום כל אחד מדליק בברכה שיש היכר, והשתא ניחא הציון שהמקור הוא דברי הרמב"ם שריבוי נרות הוא הידור ושייך מהדרין ומהדרין מן המהדרין, וכשיש היכר ראוי להדליק, ולכן אצלנו היום כל אחד מדליק.

ונראה להסביר שיטת הרמב"ם, דהנה מביא שם (ה"ג) שמנהג פשוט בכל ערינו בספרד שרק אחד מדליק וכמנין הימים, ודבריו תמוהין שלפי שיטתו לא עביד כמהדרין מן המהדרין היינו שמדליקין לכל אחד ואחד ובכל יום מוסיפים נר לכל אחד ואחד, ולא כמהדרין שמדליקין תמיד נר לכל אחד בלבד, והרי לא ערער על המנהג והביאו בסתמא, והרי לפי שיטתו עביד ממה נפשך דלא כמהדרין ע"ש בלח"מ, ובאמת בעיקר דין מהדרין, העלה מן רי"ז הלוי זצ"ל בספרו על הרמב"ם שאין זה דין הידור מצוה דעלמא שאינו אלא עד שלישי, דהכא הרי ההידור מצוה יותר משלישי, אך לא ביאר הגדר בנ"ח. ונראה לומר שבנר חנוכה איכא תרי עניני, חדא שעצם המצוה מהודרת טפי, והיינו כשהוא "כמנין הימים", וזהו הידור בצורת ההדלקה דנר חנוכה, והשני שבני הבית שמעיקר הדין אינם חייבים בנר חנוכה רצונם להדר שידליקו עבורם נר, וההידור בזה אינו בצורת ההדלקה, אלא שידליקו עבורם. ולדעת הרמב"ם למהדרין מן המהדרין היינו שרצונם שידליקו עבורם וגם רצונם בהדלקה מהודרת וע"כ מוסיפים נר בכל יום מימי החנוכה. ואף שאין בזה היכר לבני רה"ר שאין יודעין כמה בני בית יש כאן, אכתי יש היכר לבני הבית, וכל זה משום שבני הבית רוצים להדר שתתקיים המצוה בנר כנגדם. ובערי ספרד נהגו לעשות המצוה מהודרת כנגד ימי החנוכה שתהא היכר גם לבני רה"ר אף שאין כאן נר כנגד כל אחד מבני הבית. וא"ש דמנהג ספרד הוא המובחר לשיטת הרמב"ם, אף שאינם מהדרין, דס"ל שאם יעשו כן הרי חסר להם בהידור את ההיכר, ומדינא כשרצונם להדר לעצמם זכותם להדליק לעצמם. אף בלי היכר, שאין היכר הימים מעכב אבל המעולה הוא כמנהג ספרד לשיטת הרמב"ם שמדליק רק אחד ולא כל ב"ב, שהיכר יש באחד לבד, ומנהג ספרדים היום שרק אחד מדליק היינו כרמב"ם שמביא מנהג זה וקיבל אותו, שסתם דבריו למעשה, ולא סס"ל לספרדים כהתוס' כמו שמביא בט"ז ר"ס תרע"א, שבזה האשכנזים כרמב"ם וספרדים כהתוס', רק גם לספרדים מנהגם כמנהג שמביא הרמב"ם.

12. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרעא סעיף ב

(ט) וי"א דכל אחד וכו' - לבד מאשתו דהיא כגופו:

13. שו"ת אור לציון חלק ד - הערות פרק מב - סדר ההדלקה הערה א

וכן מה שנהגו בני אשכנז, אינו לגמרי כשיטת הרמב"ם, שהרי מבואר בדברי הרמב"ם שבעל הבית הוא שמדליק כמספר בני הבית, ולא שכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, ואילו הרמ"א כתב שכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו. ושלשה חילוקים יש בין הרמב"ם לרמ"א, שלהרמב"ם בעל הבית מדליק עבור כל בני הבית, ושבעל הבית מדליק נר גם עבור אשתו, וכמ"ש הרמב"ם שם שמדליק כמנין אנשי הבית בין אנשים בין נשים, ושבעל הבית מדליק גם עבור בן בית שאינו נמצא כעת בבית, שהרי עכ"פ הוא מבני הבית, ואילו לרמ"א כל אחד מדליק בפני עצמו, ואשתו של בעל הבית לא מדליקה כלל, וכמ"ש באליה רבה כאן ס"ק ג' שאשתו כגופו, (וראה עוד בחידושי החתם סופר בשבת דף כ"א ע"ב טעם נוסף), וכן אין שם נרות אלא כנגד בני הבית הנמצאים שם בלבד. ולא מצינו מקור ויסוד למנהג בני אשכנז בדברי הראשונים, והאחרונים טרחו ליישב המנהג. (וראה בפתחי תשובה כאן מה שהביא בשם תשובות גליא מסכת סימן ז' ועוד, וראה גם בחידושי הגרי"ז על הרמב"ם כאן).

14. משנה ברורה סימן תרעא ס"ק ט

ועיין בתשובת עולת שמואל סימן ק"ה דלדין שמדליקין כ"א בפ"ע מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפילות לאנשים ואם רוצים להדליק מברכות דהוי כשאר מ"ע שהזמן גרמא דיכולות לברך

15. חידושי החתם סופר מסכת שבת כא:

והמהדרין, ראיתי מי שנתקשה מ"ט לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין והיכא דליכא זכר והיא מדלקת היא מוספת והולכת והרי היא מהמהדרין מן המהדרין ומ"ט לא תיהיה מהמהדרים?

